

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 23 maj 1942 kl. 11 f. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående beredande åt gifta kvinnor av ökade tillfällen till deltidsarbete i såväl allmän som enskild tjänst.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott *Motionen.* hänvisad motion, nr 238, hava herr *Håstad* och fröken *Andersson* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning — lämpligen genom 1941 års befolkningsutredning — angående åtgärder för att med hänsyn icke endast till familjesociala utan även befolkningspolitiska synpunkter bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidsarbete såväl i allmän som enskild tjänst.

I fråga om motiveringen får utskottet hänvisa till den med här ifrågavarande motion likalydande motionen I: 181.

Över motionen har utskottet i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från *Yttranden.* socialstyrelsen, statskontoret, statens arbetsmarknadskommission och 1941 års befolkningsutredning, varjämte utskottet berett svenska arbetsgivareföreningen, handelns arbetsgivareorganisation, landsorganisationen i Sverige, de anställdas centralorganisation (DACO), högerns centrala kvinnoråd, svenska landsbygdens kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, kvinnliga kårsammanslutningarnas centralråd, kvinnliga kontoristföreningen, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, yrkeskvinnors riksförbund, Fredrika Bremer-förbundet och kooperativa förbundet tillfälle inkomma med yttranden. För innehållet i dessa uttalanden skall utskottet här nedan lämna en kortfattad redogörelse.

Socialstyrelsen, som överlämnat ett yttrande från socialstyrelsens personalförening, anför bland annat:

Den i motionen väckta frågan bör tillmätas stor betydelse ur befolkningspolitiska synpunkter. För många gifta kvinnor torde nu risken för att de skola nödgas helt lämna sitt arbete utgöra ett tungt vägande skäl att avstå från moderskapet eller begränsa barnantalet, kanske till endast ett barn. Där de å andra sidan ha möjligheten att behålla sitt arbete med oavkortad arbetstid även efter det att de ha blivit mödrar, framstår detta, så länge barnen äro små, som en allt annat än önskvärd anordning. Förvärvsarbetet i förening med plikterna i hemmet lägger i sådana fall i regel en oskäligt tung börda på dessa kvinnor, vilket kan bliva ödesdigert för deras hälsa och därmed också för deras förmåga att fullgöra sina för samhället så viktiga funktioner som hustrur och mödrar. Genom anordningar för deltidsarbete kunde säkerligen de gifta kvinnornas arbets- och hemproblem i många fall få en lycklig lösning. — För åtskilliga kvinnor är det även en fråga om ökad tillfredsställelse med livet, att

de sålunda få goda tillfällen till annat arbete jämte hemarbetet. Därigenom främjas också de gifta kvinnornas utveckling till för allmänna frågor intresserade medborgare, och samhället blir å sin sida i tillfälle att i ökad utsträckning räkna med deras insatser. — Genom en tillämpning av deltidarbete i större skala skulle, som det också har påpekats, mycken arbetskraft kunna bevaras inom förvärvslivet, till fromma för de enskilda såväl som för samhället. Det är ofta svårt för dem, som ha lämnat en anställning, att åter få arbete, om de vid högre ålder få anledning att söka sig ut på arbetsmarknaden. Mycket av själva hushållsarbetet har i våra dagar rationaliserats och tar icke kvinnornas arbetskraft i anspråk i samma mån som tidigare. När barnen växa upp och modern ej längre behöves i hemmet, kan hon vilja ha en anställning utanför hemmet, men hennes duglighet för det arbete, hon tidigare utfört, har givetvis minskats under en kanske mångårig fullständig frånvaro därifrån. De fränskilda kvinnornas och änkornas grupper böra i detta sammanhang bland andra beaktas. Det kan i somliga fall bli av stort värde för en person att ha kunnat uppehålla kontinuiteten i förvärvsarbetet genom en deltidanställning, och den arbetskicklighet, som en gång förvärvats, går då icke heller förlorad för samhället. — Det kan icke heller råda något tvivel om att vissa betänkligheter, som eljest från de berörda personalgruppernas sida ha anförts mot tanken på en mera allmän tillämpning av deltidarbete, utan vidare bortfalla, när det gäller de i allmän tjänst anställda. Det kan här ej gärna bli tal om att anordningen skulle kunna få någon oförmånlig verkan i lönedepressande riktning. Vissa tänkbara olägenheter i samband med befodringsförhållandena inom statstjänsten, vilka antytts i personalföreningens yttrande, torde å andra sidan vara förtjänta av att beaktas men utgöra dock icke oöverkomliga svårigheter. Det torde i övrigt bl. a. behöva tillses, att icke för personalen ogynnsamma konsekvenser av deltidarbetet må uppkomma i samband med beräkning av meriter för befodran till högre tjänster. — Frågan om de rätta formerna för ett befrämjande av deltidarbetet i det allmänna tjänst må det bli en kommande utrednings sak att pröva. I motionen har pekats på möjligheten av en utvidgning av nu gällande bestämmelser i vissa författningar. Socialstyrelsens personalförening synes ifrågasätta införandet av en lagstadgad rätt till deltidarbete för personalen, där vissa angivna förutsättningar äro för handen. Oavsett hur långt det kan befinnas lämpligt att gå i fråga om dylika bestämmelser, är det i varje fall av vikt, att det i allmänna direktiv klart utsäges, att deltidarbete under vissa betingelser skall uppmuntras och metodiskt genomföras i allmän tjänst. Man bör komma därhän, att deltidarbete i viss utsträckning där blir en normal företeelse. — Det bör emellertid anses utslutet, att i samband härmed något tvång skulle införas, innebärande, att personal under vissa förhållanden skulle åläggas att utbyta en heltidsanställning mot en deltidanställning. Sistnämnda art av anställning bör blott vara en möjlighet, som står till förfogande för vissa fall. Det bör också vara klart, att denna möjlighet icke endast erbjudes gifta kvinnor under vissa förhållanden utan även personal i övrigt, när så kan vara skäligt. — Det kan antagas, att ett positivt ställningstagande av sådan art till frågan om deltidarbetet för den allmänna tjänstens vidkommande icke skall bliva utan påföljd med avseende på opinionens inställning till spörsmålet även vad den enskilda förvärvsverksamheten beträffar. Det bör bli av stor betydelse, att det allmänna verkar med exemplets makt. En undersökning må i övrigt pröva möjligheterna att främja motsvarande anordningars genomförande på den stora arbetsmarknadens skilda områden. Det är tvivelaktigt, om tvingande bestämmelser kunna

vara på sin plats. En ändring av den allmänna uppfattningen på detta område, vilken åtminstone till stor del torde bygga på irrationella betraktelsesätt, torde framför allt vara påkallad. Det är efter styrelsens ovan antydda mening mycket önskvärt, särskilt med hänsyn till vad en sund befolkningspolitik kräver, att den allmänna opinionen i mera vidsträckt omfattning blir välvilligt inställd till deltid arbetet för de gifta kvinnornas och särskilt mödrarnas del. — Under hänvisning till vad styrelsen anfört tillstyrker socialstyrelsen en utredning i motionens syfte.

Statskontoret framhåller i huvudsak följande:

Ämbetsverket anser att heltidsanställd arbetskraft ur arbets synpunkt avgjort är att föredraga inom ämbetsverken, åtminstone i den mån arbetsförhållandena äro likartade statskontorets. Otvivelaktigt måste emellertid även de av motionärerna anförda familjesociala, befolkningspolitiska och arbetsmarknadsekonomiska skälen tillmätas betydelse vid bedömning av förevarande spörsmål och statskontoret anser sig för sin del icke böra resa invändningar mot att ett allmänt övervägande av denna fråga under hänsynstagande till alla på densamma inverkan omständigheter kommer till stånd, även om ämbetsverket förutser, att betydande praktiska svårigheter komma att möta för ett genomförande av åtgärder i det av motionärerna avsedda syftet. Statskontoret utgår härvid ifrån att det icke läser böra komma i fråga, att anordningar för deltidstjänst, där sådan tjänst icke är betingad av arbetsförhållandena, vidtagas allenast med avseende å allmän tjänst.

Statens arbetsmarknadskommission har efter hörande av sina sakkunniga i frågor rörande kvinnlig arbetskraft anfört bland annat följande:

Inom arbetsfält, där kvinnlig arbetskraft anlitas i stor utsträckning, är deltid arbete relativt ovanligt. Inom industri, kontors- och affärsverksamhet samt allmän tjänst förekommer sålunda mera sällan deltid arbete. I den mån inkomstbringande arbete efterfrågas av gift kvinna, torde i flertalet fall vederbörande önska heldagsarbete med full betalning. En mera allmän övergång till deltid arbete i fråga om gifta kvinnor skulle inom åtskilliga områden, där kvinnlig arbetskraft anlitas, vålla så stora olägenheter för arbetets behöriga gång, att man kan befara, att intresset från företagarnas sida att taga kvinnlig arbetskraft i anspråk skulle starkt nedgå. Det torde vara uppenbart, att situationen under nuvarande extraordinära förhållanden inom vårt samhälle och på arbetsmarknaden näppeligen synes kunna läggas till grund för en utredning, vilken skulle bli normgivande för mera normala tidsskeden. Med hänsyn härtill och då frågan helt nyligen varit föremål för offentlig utredning genom kvinnoarbetskommittén år 1938, synes för närvarande icke mycket stå att vinna genom förnyade undersökningar. Deltid arbete under allmän mobilisering eller krig kommer däremot att få helt andra proportioner än vad nu är fallet och som kunna väntas under mera normala förhållanden. Problemet att organisera deltid arbetskraftens utnyttjande under sådana betingelser är en uppgift, som ankommer på arbetsmarknadskommissionen. Kommissionen har på denna punkt vidtagit åtskilliga förberedande åtgärder genom att bl. a. bedriva utbildningsverksamhet av olika slag bland kvinnor. Kurser ha sålunda kommit till stånd inom husligt arbete, jordbruk och verkstadsindustri, och det är kommissionens avsikt att söka utbygga denna verksamhet för att därigenom utbilda ytterligare reservarbetskraft. Genom att stimulera och understödja utbildningsåtgärder även från industriens egen sida vill kommissionen jämväl på sådana vägar befrämja ett ianspråktagande av latent kvinnlig arbetskraft. Även om frågan

om utnyttjande av kvinnlig reservarbetskraft får betraktas såsom en fråga närmast av kriskaraktär och icke i gemen torde anses hänförlig till det gängse problemet om gifta kvinnors förvärvsarbete, framstår dock den här nämnda sidan såsom den ur kommissionens synpunkt för närvarande viktigaste.

1941 års befolkningsutredning framhåller i huvudsak följande:

Den fråga, som i motionen väckts, är av största vikt och intresse för de problem, som befolkningsutredningen har att taga ställning till. Redan nu ha stora grupper av gifta kvinnor sökt sig till sådana yrken, där man efterfrågar arbetskraft, som står till förfogande för deltidstjänstgöring. Inom stora arbetsområden, där kvinnlig arbetskraft är sysselsatt, företrädesvis inom industri- och kontorsyrkena men även inom t. ex. lärar- och sjukvårdsyrken, ges emellertid för närvarande inga möjligheter att erhålla deltidsarbete. Utan att närmare upptaga till diskussion de skäl, som framföras emot deltidsarbete på här berörda arbetsområden, vill befolkningsutredningen framhålla, att ehuru många av dessa skäl otvivelaktigt äro sakligt berättigade, synas de dock icke ha en så generell giltighet, att de böra hindra, att en utredning verkställs i frågan. Då befolkningsutredningen icke anser sig vara ett lämpligt organ för utredning av de invecklade arbetsmarknads- och lönefrågor, som måste lösas, innan möjligheter till deltidsarbete kunna erbjudas i större utsträckning än vad som för närvarande sker, torde en utredning i hithörande frågor enligt befolkningsutredningens uppfattning lämpligen böra anförtros åt särskilda sakkunniga. Befolkningsutredningen förordar att en utredning i motionens syfte kommer till stånd.

Svenska arbetsgivareföreningen tillstyrker i princip motionen, dock under uttalande att utredningen åtminstone för närvarande lämpligen bör begränsas till frågan, i vad mån ökade tillfällen till deltidsarbete kunna beredas gifta kvinnor i allmän tjänst.

Handelns arbetsgivareorganisation framhåller, att inom många handelsfirmor sedan gammalt regelmässigt plägat anlitas gifta kvinnor för korttidsarbeten. Organisationen har icke något att erinra mot den i motionen föreslagna utredningen men utgår från att den tager sikte på förhållandena under någorlunda normala tider.

Landsorganisationen i Sverige, landssekreteriatet, anför följande:

Icke endast bland arbetarna och arbetsgivarna utan även på kvinnohåll råda delade meningar om lämpligheten av ett system med deltidsarbete för gifta kvinnor. Ställningstagandet är ej sällan både bland anhängare och bland motståndare till denna anställningsform påverkat av förutfattade, doktrinärt eller känslomässigt bestämda värderingar. Man synes i sådana fall förutsätta att fråga är om rätt resp. om plikt för gift kvinna att utföra deltidsarbete, medan problemet tydligen endast gäller genomförbarheten inom vissa områden av en sådan arbetsorganisation, varigenom efter 3 ömse sidor fri överenskommelse anställningsformen i fråga kunde vinna tillämpning. Detta är en praktisk-teknisk fråga, vars lösning icke bör påverkas av några principiella uppfattningar om gift kvinnas förvärvsarbete i allmänhet. Frågans praktiska intresse synes sekretariatet motivera en utredning. Denna bör emellertid göras helt förutsättningslös och, under fasthållande av anställningsformens frivilliga

karaktär, främst inriktas på en inventering av arbetsområden och arbetsuppgifter, vilka över huvud kunna tänkas ifrågakomma för deltidarbete, samt på en undersökning av beräkningsgrunderna vid sådant arbete för av anställningstid resp. arbetad tid beroende löneförmåner.

De anställdas centralorganisation (Daco) har i ärendet hört svenska industritjänstemannaförbundet, handelstjänstemannaförbundet, svenska bankmannaföreningen, försäkringstjänstemannaföreningen och systembolagens personalförening, vilka samtliga uttalat sig för en utredning i motionens syfte. Jämväl Daco tillstyrker för egen del en dylik utredning; denna bör vara allsidig och förutsättningslös.

Högerns centrala kvinnoråd tillstyrker motionen, därvid rådet bland annat framhåller, att det är av största vikt att tillse att deltidarbetet blir en frivillig och ej en obligatorisk arbetsform för gifta kvinnor.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund instämmer i motionärens hemställan om en utredning. Förbundet vill att utredningen även skall omfatta lantbrukarhustrurna samt att detta beaktas vid tillkallandet av sakkunniga.

Folkpartiets kvinnoförbund, som i ärendet hört sina lokalgrupper, har genom sitt arbetsutskott framhållit i huvudsak följande:

I de från lokalgrupperna inkomna uttalandena har framhållits såväl fördelar som nackdelar av att genom en utredning söka åstadkomma ökade möjligheter för gifta kvinnor att övergå till deltidarbete. De lokalgrupper, som icke gärna se, att en utredning kommer till stånd, ha i stort sett understrukit sådana synpunkter på frågan som att införande av deltidarbete skulle medföra en allmän nedvärdering av den kvinnliga arbetskraften samt nedpressning av arbetslönerna. Man befarar vidare, att deltidarbete speciellt på kontorsbanan skall under de relativt oreglerade arbetstidsförhållandena utveckla sig till ett heltidsarbete med heltidslön. Andra lokalgrupper åter anse att något bör göras för att lätta de yrkesarbetande gifta kvinnornas och framför allt mödrarnas arbetsbördor såväl inom som utom hemmet, därvid bland annat även framhållits befolkningsfrågans allvarliga läge. Sistnämnda grupper, som äro i stor majoritet, förorda en utredning i motionens syfte. Det framhålles, att det ej kan bli tal om någon ovillkorlig rätt för de gifta kvinnorna att få deltidarbete och ej heller om något tvång, att mot sin vilja utbyta heltidstjänst mot halvtidstjänst. Arbetsutskottet vill för sin del understryka, att en blivande utredning kommer att lägga huvudvikten vid en positiv lösning av frågan d. v. s. att man söker skapa ökade arbetstillfällen, där deltidarbete kan komma i fråga, och att man icke ser frågan enbart ur de yrkesarbetande kvinnornas utan även ur hemmens synpunkt.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund framhåller bland annat:

Frågan om arbetskrafts utnyttjande genom deltidarbete är icke enbart ett problem, som rör den kvinnliga arbetskraften utan alla, som av olika anledningar icke kunna ägna sig åt heltidsarbete i vanlig mening. Icke minst det befolkningspolitiska problemet, hur produktionen skall kunna hållas uppe på en tillfredsställande nivå, då antalet människor i de produktiva åldrarna under de närmaste årtiondena kommer att minska, fordrar för sin lösning en noggrann utredning och planläggning redan nu av möjligheterna att i största utsträckning anlita all tillgänglig arbetskraft. Förbundet anser sig därför böra avstyra

all utredning av deltidarbetet, som ej generellt tar sikte på samtliga av denna arbetsform intresserade grupper.

Jämväl *kvinnliga kärsammanslutningarnas centralråd, kvinnliga kontorist-föreningen, yrkeskvinnors riksförbund och Sveriges husmodersföreningars riksförbund* framhålla att frågan om deltidarbete icke endast är ett de gifta kvinnornas problem utan även är av betydelse för andra löntagare, såväl ogifta kvinnor som män. En utredning bör därför enligt dessa organisationer icke begränsas till allenast de gifta kvinnorna.

Fredrika Bremer-förbundet anför bland annat:

Det kan ej bestridas att många mödrar bli hårt ansträngda av den dubbla bördan att ha vård om barn och hem och därjämte såsom förvärvsarbetande inneha heltidstjänst. Ett deltidarbete däremot motverkar överansträngning och medför även andra fördelar såväl för individen som för samhället. Förbundet kan däremot icke biträda den i motionen framförda tankegången att det jämväl för de barnlösa hemmen vore önskvärt, att hustrun avstode från heltidsanställning för att ägna mera av sitt arbete åt husmodersuppgiften. — Med allt erkännande av de fördelar deltidarbetet kan medföra, särskilt för mödrar med små barn, är det emellertid enligt förbundet ofrånkomligt att icke alla de verkningar som följa av en sådan anordning äro gynnsamma. Sålunda kunna arbetsgivarna icke undgå en del extra besvär och ökade kostnader och för de anställdas del befaras olägenheter av annan art såsom att deltidarbetet ger den kvinnliga arbetskraften karaktär av minskad användbarhet och därigenom kan medföra en sänkning av lönenivån. Såsom en annan nackdel har framförts risk för minskade befordringsmöjligheter. Utan att ingå på i vad mån dessa farhågor kunna anses berättigade, synas de dock förbundet påkalla beaktande. Därest en utredning i motionens syfte kommer till stånd, bör denna enligt förbundet avse att klarlägga i vad mån tillfälle till deltidarbete på olika yrkesområden kan beredas de kvinnor, som på grund av sina modersplikter önska sådant arbete; utredningsarbetet bör anförtros åt en kommitté, där framför allt den kvinnliga sakkunskapen är företrädd av representanter — såväl mödrar som icke mödrar — för olika arbetsområden.

Kooperativa förbundet framhåller i huvudsak följande:

Antalet födelser sedan 1920 har nedgått så starkt, att man får för framtiden räkna med en påtaglig förskjutning i befolkningens ålderssammansättning. Medan det för närvarande finnes en åldring på 6—7 personer i arbetsför ålder, kommer det år 1960 att finnas endast 5 personer i denna ålder per åldring. Det är därför angeläget att all produktionsduglig arbetskraft, manlig och kvinnlig, kommer till så effektiv användning som möjligt. Erfarenheten visar, att hel yrkesverksamhet för hustrun i regel verkar nativitetsminskande medan däremot partiell yrkesverksamhet icke nämnvärt sänkt nativiteten i jämförelse med läget i äktenskap, där hustrun ej är yrkesutövande. Dessa skäl synas tala för att bland de gifta kvinnorna, som äro landets största befolkningsgrupp, 1,2 milj., finnes en arbetskraftreserv, som framför allt i form av deltidarbete kan och bör utnyttjas under de närmaste årtiondena. Om så sker med beaktande såväl av familjesociala som företagsekonomiska synpunkter, bör resultatet kunna bli bättre familjeekonomi och ökad produktion, varigenom skapas bättre försörjningsmöjligheter i alla åldersgrupper. De allmänna erfarenheterna från konsumentkooperationen med dess 736.000 anslutna hushåll synas ge vid han-

den, att gifta kvinnors deltidarbete icke givit anledning till olyckliga familjesociala konsekvenser. Även de företagsekonomiska erfarenheterna äro i stort sett sådana, att kooperationen har anledning främja en socialt ansvarsbetonad användning av kvinnligt deltidarbete på sådana arbetsområden, som lämpa sig härför. I konsumtionsföreningens butiksverksamhet har kvinnligt deltidarbete förekommit i tämligen stor skala (ofta cirka 25 %) under brådare tider och givit goda erfarenheter. I föreningarnas industriella verksamhet har deltidarbetet däremot ej tillämpats i någon större utsträckning. Såsom en fördel med deltidarbete framhålles, att deltidarbete överflödiggör raster, vilket innebär, att maskinerna kunna effektivare utnyttjas, då arbetsgången kan bli mer kontinuerlig. Anförda exempel torde visa att deltidarbete är mindre lämpligt i långt specialiserad serietillverkning, där det ställes stora krav på individuell yrkesskicklighet, medan deltidarbete däremot lämpar sig väl i en starkt mekaniserad drift, där de anställda i första rummet ha övervakningsuppgifter eller prestera enkla handgrepp. Förbundet tillstyrker bifall till motionen.

För egen del får utskottet anföra följande:

Utskottet.

I likhet med motionärerna finner utskottet det med motionen avsedda syftet behjärtansvärt. Allmänt känt och i många av de över motionen avgivna yttrandena understruket är behovet av att bringa lättnad i försörjningsmöjligheterna för familjer med barn. Vad i sådant syfte kan åtgöras till lösning av detta avsnitt av den brännande befolkningsfrågan är för visso värt att upptagas till undersökning och omprövning. Att svårigheter därvid komma att möta i flera skilda hänseenden är självfallet men bör ej i och för sig utgöra hinder för en utredning om bästa sättet att övervinna dessa. Härutinnan lämnar utan tvivel motionen ett beaktansvärt uppslag. Utskottet har emellertid funnit tidpunkten för en utredning, lagd på lång sikt och i syfte att nå resultat, som sannolikt ej kunna vinnas förrän normala tider åter inträtt inom samhälls- och näringslivet, mindre väl vald. Resultatet av den begärda utredningen måste med hänsyn till nu förhandenvarande ej normala omständigheter giva ett i viss mån missvisande resultat och lämna olösta många av de problem, som tiden efter inträdd fred kan skapa. Det synes därför lämpligare att till en kommande tid uppskjuta lösningen av denna i och för sig synnerligen viktiga fråga. Men även andra anledningar mana enligt utskottets uppfattning till försiktighet och tvekan. Motionärerna hava i motionen uteslutande tagit sikte på gifta kvinnors deltidarbete. Andra grupper av kvinnor, exempelvis ogifta mödrar, kunna ock göra anspråk på liknande hänsyn från samhällets sida. Med den utveckling inför ögonen, som man på basis av kända siffror äger rätt att taga hänsyn till, måste under den kommande tiden räknas med ett avsevärt minskat antal arbetsföra yngre personer. Av största vikt synes det därför vara att väl taga vara på den arbetskraft, som av olika anledningar, svag hälsa, invaliditet eller andra skäl är förhindrad att åtaga sig fullt arbete. Denna sida av spörsmålet är av sådan betydelse och sammanhänger så nära med den nu föreliggande motionens syften, att den bör lösas i ett större sammanhang. Uppmärksamheten har ock redan tidigare fästs vid de partiellt arbetsföras problem, och 1940 års riksdag hem-

stälde hos Kungl. Maj:t om utredning rörande de praktiska åtgärder, som äro ägnade att i framtiden tillgodogöra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft. Med hänsyn härtill och då motionärernas hemställen emellertid ej lämna plats för nytt initiativ i frågan, har utskottet häri funnit ytterligare ett hinder för bifall. Även om en utredning efter i motionen angivna linjer komme till stånd, bleve dess resultat alltför begränsat genom att endast visst slag av arbete med fördel lämpar sig för deltidsarbete. Undantag måste sålunda göras för allt arbete, som kräver vidlyftigare utbildning eller utförande i obrutet sammanhang. Kvar står sålunda endast mera mekaniserat rutinarbete. Utskottet utgår därjämte från att endast arbete i statlig tjänst — vilket för övrigt i sistnämnda form icke torde förekomma i större utsträckning — kan göras till föremål för reglering genom instruktioner o. dyl., enär varken kommuner eller enskilda i egenskap av arbetsgivare nås av reglerande tvångsföreskrifter i detta hänseende. På detta område liksom i övrigt inom privatlivet finner utskottet avtal, enskilda eller kollektiva, allt efter omständigheterna, som det enda alternativ, som gärna kan ifrågakomma.

Sammanfattningsvis vill utskottet sålunda hava framhållit, att den med motionen avsedda frågans syfte visserligen synes värt allt erkännande och att den föreslagna utredningen väl kunnat vara befogad, om därmed kunnat nå *all* arbetskraft, som har behov av och lämpar sig för deltidsarbete. Med hänsyn till motionens begränsning av spørgsmålet till gifta kvinnor, den för en utredning av här i motionen angivet slag mindre väl lämpade tidpunkten och hindren för en önskad reglering av arbetsförhållanden vid sidan om statlig verksamhet ser sig utskottet emellertid nödsakat att avstå från påyrkande av några åtgärder i motionens syfte.

Utskottet får därför hemställa,

att ifrågavarande motion, nr 238, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 21 maj 1942.

På utskottets vägnar:

MARTIN LJUNGBERG.

Närvarande: herrar *Ljungberg*, *Thapper*, *Andersson* i Eskilstuna, *Hedqvist*, *Nilson* i Spånstad, fru *Skoglund-Lindblom*, herrar *Boman*, *Andersson* i Gisselås, fruarna *Linderöth-Andersson* och *Svedberg*.

Reservationer:

dels av herrar *Ljungberg* och *Andersson* i Gisselås, vilka ansett, att utskottets utlåtande och hemställan borde hava haft följande lydelse:

Medan de gifta kvinnorna tidigare endast i undantagsfall ägnat sig åt yrkesarbete, har utvecklingen numera lett därtill, att de i stor utsträckning vid sidan av hemmets skötsel och vården om barnen även bidraga till familjens uppehälle genom förvärvsarbete. Denna utveckling har, såsom påvisats i föreliggande motion, skapat flera svårlösta problem. Utskottet anser därför att det i motionen väckta spörsmålet förtjänar all uppmärksamhet från statsmakternas sida.

När det gäller att söka komma till rätta med ifrågavarande problem, är det enligt utskottets uppfattning av vikt att fastslå, att det — bortsett från att många familjer äro för sin existens beroende av att även hustrun har förvärvsarbete — måste anses vara för samhället gagneligt att de gifta kvinnornas arbetskraft i mån av vederbörandes förmåga kan tagas i anspråk för arbetsuppgifter även utom hemmet. Sålunda äga många gifta kvinnor genom utbildning eller eljest speciella förutsättningar för vissa yrken, och särskilt i tider av minskad tillgång på arbetskraft i de arbetsföra åldrarna måste det vara av vikt att även de gifta kvinnornas arbetsförmåga kommer samhället till godo så mycket som möjligt i den mån de ej behövas i hemmet. I detta sammanhang bör ej heller förbises att yrkesarbetet, därigenom att dess utövare i regel torde givas tillfälle att i större utsträckning än vid uteslutande hemarbete komma i kontakt med tidens frågor, i många fall kan vara ägnat att vidga horisonten och utveckla personligheten, allt av värde icke blott för kvinnorna såsom samhällsmedlemmar över huvud utan även och ej minst vid fullgörandet av deras betydelsefulla uppgift att handleda och fostra det uppväxande släktet.

Emellertid torde heltidsanställning ofta försvåra för den gifta kvinnan att ägna tid och krafter i erforderlig grad även åt hemmets skötsel och vården om barnen. Såsom motionärerna framhållit torde förvärvsarbetet för de gifta kvinnorna även verka i barnbegränsande riktning. Det måste därför anses vara ett ur samhällets synpunkt angeläget intresse att i möjligaste mån söka råda bot för dylika med förvärvsarbetet förknippade allvarliga olägenheter av familjesocial och befolkningspolitisk art. En lösning av frågan, som torde vara ägnad att åtminstone i viss grad tillgodose de olika mot varandra stridande intressena på förevarande område, synes utskottet vara att söka skapa ökade tillfällen för de gifta kvinnorna att erhålla deltidsarbete. Ehuru utskottet anser att det för ernående i största möjliga utsträckning av åsyftat resultat vore önskvärt att en dylik arbetsform för de gifta kvinnornas del kunde vinna tillämpning i såväl allmän som enskild tjänst, har utskottet dock icke förbisett att det i vissa fall kan komma att stöta på praktiska svårigheter att genomföra

en dylik ordning vad beträffar enskild tjänst. Inom den allmänna tjänsten, där arbetsformer och löneförmåner m. m. i stor utsträckning regleras genom instruktioner och reglementen, synas däremot förutsättningarna vara större för införande av deltidarbete. Utskottet anser därför, att den i motionen föreslagna utredningen för närvarande bör begränsas till allmän tjänst. Har väl frågan vunnit sin lösning inom den allmänna tjänsten, torde tiden sedan vara mogen att taga under övervägande frågan om tillämpning av en dylik arbetsform jämväl i enskild tjänst. I detta sammanhang bör framhållas, att en mera allmänt genomförd tillämpning av deltidstjänstgöring inom den offentliga tjänsten torde vara ägnad att påverka opinionen, så att en övergång till en dylik arbetsform inom den enskilda företagsamheten därefter kan antagas bli underlättad.

Vid den av utskottet sålunda förordade utredningen, som bör vara helt förutsättningslös, torde i främsta rummet böra undersökas, inom vilka områden av den offentliga tjänsten, såväl statlig som kommunal, deltidarbete lämpligen kan komma i fråga samt vilka åtgärder som böra vidtagas för att en övergång skall kunna äga rum till en dylik arbetsform i de fall detta må befinnas önskvärt och ändamålsenligt. Vidare bör till behandling upptagas bland annat frågan om avlönings-, pensions-, befordrings- m. fl. förhållanden, vilka kräva särskild reglering vid deltidanställning.

Utskottet har icke förbisett att det från en del håll uttalats farhågor för att ett mera allmänt införande av deltidarbete för de gifta kvinnorna skulle kunna medföra risk för vissa icke önskvärda konsekvenser, såsom en allmän nedvärdering av kvinnoarbetet, nedpressning av lönerna m. m. Utskottet anser emellertid att betänkligheter av denna art, vilka i allt fall vad beträffar den offentliga tjänsten knappast torde äga fog, icke böra få utgöra hinder för en utredning i ämnet.

I flera av de avgivna yttrandena har berörts frågan om lagstadgad rätt till deltidarbete respektive skyldighet att antaga sådant arbete. Utskottet, som närmast är av den uppfattningen att deltidarbetet bör vara en fullt frivillig arbetsform, utgår från att jämväl detta spørsmål kommer att erhålla en allsidig belysning vid den föreslagna utredningen.

Vad slutligen angår formen för en utredning i ämnet ha motionärerna ifrågasatt att den skulle överlämnas till 1941 års befolkningsutredning. Då emellertid befolkningsutredningen, såsom denna i avgivet yttrande framhållit, icke torde äga för en sådan uppgift erforderlig sakkunskap i fråga om de speciella arbetsmarknadstekniska och lönetekniska problemen, synes det utskottet som om en utredning angående deltidarbetet inom den offentliga tjänsten lämpligen borde anförtros åt särskilda sakkunniga. I utredningen böra intresserade grupper bli representerade i den omfattning som erfordras för att erhålla en möjligast allsidig belysning av ifrågavarande problem.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte endast så tillvida bifalla ifrågasvarande motion, att kammaren för sin del beslutar, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning angående åtgärder för att bereda gifta kvinnor ökade tillfällen till deltidarbete i allmän tjänst;

dels ock av herrar *Nilson* i Spånstad och *Boman*.
